

Милена МИТРОВИЋ, мастер*

Јевремовић Петровић, Татјана. 2019. *Модели оснивачких аката*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 303.

Модели оснивачких аката представљају једно од веома сложених питања компанијског права. О сложености тог феномена можда најбоље говори чињеница да ти модели нису значајни само за оснивање и регистрацију друштава, када су првенствено у функцији поједностављеног оснивања односно регистрације друштва, већ су од изузетног значаја и за функционисање друштва. Функција и значај модела се може сагледавати и у односу на потребу дигитализације, на коју ни компанијско право није остало имуно. Модели оснивачких аката су нарочито важни за мало и средње предузетништво и затворена друштва, који тек последњих година добијају пажњу коју завређују.¹

Професорка Татјана Јевремовић Петровић је избором да обради моделе оснивачких аката још једном показала изузетну способност да препозна најсуптилнија питања компанијског права и пре него што она доспеју у центар интересовања у теорији и пракси; она којима би законодавац, али и теоретичари требало да посвете посебну пажњу. Ауторка је препознала шта чини саму срж настојања да се поједноставе правила компанијског права, да се унапреде, убрзају и олакшају поступак оснивања и регистрације, као и функционисање друштава, њихова ефикасност и конкурентност. Чини се да су реформу компанијског права обележиле управо те потребе.² Очигледна је потреба да се ува-

* Истраживач приправник, Институт за међународну политику и привреду, Србија, milena.mitrovic@diplomacy.bg.ac.rs.

¹ Мада су мала и средња друштва по правилу затворена, то не мора нужно да буде случај. Данас је могуће замислити и јавна друштва мањег обима, па обим друштва више није доминантна карактеристика која раздваја јавна и затворена друштва.

² Више о томе видети у: Јевремовић Петровић 2012, 33–42.

же индивидуалне потребе друштва, да се остави довољно простора за аутономију воље и диспозитивна правила, али не на уштрб правне сигурности и интереса трећих лица. Умесно је, због тога, поставити питања: где је ту место модела оснивачких аката и како постићи да модели, насупротив уверењу да подстичу једноличност, постану снажан инструмент за индивидуализацију и уважавање различитих потреба друштва, његових оснивача, правног и економског окружења? Монографија *Модели оснивачких аката* нуди одговоре на та, али и многа друга питања. Подељена је на шест делова, од којих се сваки састоји од неколико поглавља.

Први део, након уводних излагања, садржи термилошка одређења. Иако дефинисати неки појам није нимало лак задатак, нарочито када тај појам, попут појма модела оснивачког акта, показује особености и у зависности од тога о којем правном систему је реч, ауторка успева да из једног таквог феномена, врло комплексне природе, издвоји заједничке особине и на тај начин тај појам прецизира и дефинише. Већ приликом дефинисања прве карактеристике модела, а то је да модели оснивачких аката представљају скуп одређених правила, јасно је да прецизирање природе тих правила није могуће учинити тако да се добије јединствена дефиниција, односно немогуће је не разликовати различите врсте модела – према ствараоцу, садржају диспозиције итд. Друга важна карактеристика модела оснивачких аката је да *садрже различите одредбе које се односе на оснивање, али и на функционисање друштва*. Приликом навођења још једне карактеристике, а то је да су модели систематизована општа правна правила, ауторка наглашава да целовитост уређења моделом не значи да ће њиме бити уређена сва питања од значаја за оснивање и функционисање друштва, јер то не би било целисходно, већ обавезни, минимални (битни) елементи оснивачког акта. Нарочито се инсистира на томе да треба да постоје модели који се примењују за одређену форму јер се на тај начин они конкретизују и прилагођавају особеностима и потребама те конкретне форме. Ипак, важно је нагласити да целовитост уређења не значи нужно и обавезну примену, осим ако поједини модели не захтевају да се прихвате или не прихвате у целини. Ауторка на крају закључује да су *модели намењени непосредном, појединачном уређењу, примени на једно, тачно одређено привредно друштво*.

Теме реформе компанијског права у Европи и нових регулаторних циљева компанијског права обележиле су последње две деценије – томе је посвећен *други део* књиге. Велики утицај на компанијско право су оствариле глобализација и интернационализација, дигитализација, унификација и хармонизација правила. Веома важну улогу у тим проце-

сима имале су међународне организације, од којих је за подручје Европе нарочито важна Европска унија. Природно је уследила и промена регулаторних циљева компанијског права. У складу са тим, реформа правила компанијског права није се ограничила само на поједностављивање правила и дигитализацију компанијског права већ и на прилагођавање новим циљевима компанијског права – а то су првенствено ефикасност и конкурентност. Притом, окретање новим циљевима не подразумева занемаривање других важних циљева компанијског права, међу којима је заштита интереса појединих лица традиционално постављана као један од основних циљева. Важан аспект реформе компанијског права је и уочавање потребе за посебним регулисањем затворених друштава. Постало је јасно да постоје јаки разлози који говоре у прилог томе да она заслужују посебан регулаторни приступ. Очигледно је да је изнијансиран приступ регулисању функционисања привредних друштава неопходан, и то не само у разликовању јавних и затворених друштава. Уочено је да је чак и међу затвореним друштвима, занемарујући њихово разликовање према формама, могуће идентификовати различите типове затворених друштава (једночлано, породично, велико затворено друштво, друштво које је чланица групе итд.), па су, самим тим, различите и потребе уређивања одређених питања. Због тога и не чуди то што су управо у овом домену диспозитивна правила нарочито пожељна.

Реформа у Европи је нарочито била усмерена на три области: на оснивање и регистрацију друштава, правила о капиталу и правила која се односе на структуру друштва и унутрашње односе. Када су се законодавци нашли пред избором да ли да уведу поједностављена правила за постојеће форме друштава или да уведу нове форме или типове поједностављених друштава, за њихову одлуку је велики значај имала правна традиција, али и циљеви које је требало постићи реформама. За неке државе, попут Немачке, било је прихватљивије да уведу алтернативне поједностављене форме него да дирају у постојећа правила (о друштву са ограниченом одговорношћу). Слично опредељење је имала и ЕУ, која предлаже увођење нових „европских“ форми друштава. С друге стране, Велика Британија се определила да спроведе свеобухватну реформу и да поједностави постојеће форме затворених друштава. У неким државама, међу којима је и Република Србија, спроведене су умереније реформе, али уз значајне измене правила, која су постала флексибилнија. Један од модалитета поједностављивања правила ишао је ка томе да се поједноставе правила за класичне форме друштава, али само за неке облике (примера ради, једночлана друштва са ограниченом одговорношћу). Јављају се и други правци реформисања,

типични за ваневропско подручје, где се прихватају одређене уговорне и алтернативне форме.

У *трећем делу* књиге детаљније се разматра улога модела у оснивању и регистрацији друштва, уређењу друштва, хармонизованом уређењу и прекограничној покретљивости друштва. Нарочито важан сегмент реформе компанијског права јесте могућност регистрације без физичког присуства (*online*) и увођење „једношалтерског“ система, како би се омогућило да се цео поступак обави на једном месту. Најпре, када је реч о улози модела у *оснивању и регистрацији друштва*, одговор на питање зашто су модели веома важни треба потражити у чињеници да су модели стално доступни. Модели су унапред припремљена правила, односно одредбе које су типичне, те нема дуготрајног усаглашавања воље оснивача, а нема ни додатних трошкова који настају када се ангажују професионалци који треба да сачине тај акт. Када је омогућена електронска регистрација друштва, тада је целокупан поступак некада могуће завршити и за само неколико сати. Осим тога, модели су нарочито подесни за неке типичне ситуације: оснивање једночланих, а нарочито потпуно зависних друштава; када треба подстаћи одређене осниваче, односно осниваче у одређеном старосном добу; затим када је реч о одређеним поједностављеним формама или типовима привредних друштава.

Међутим, настојање да се поступак поједностави и учини јефтинијим тешко је спровести уколико и даље постоје врло комплексни и дуготрајни механизми контроле оснивачког акта. О томе колико се наде полаже у моделе оснивачких аката можда најбоље говори чињеница да се чак ишло дотле да је постојала идеја да модели могу потпуно да отклоне потребу правне помоћи или претходне контроле оснивачког акта. Сасвим очекивано, у неким националним правима и даље постоји снажан отпор према тој идеји. Уз то, значајан ограничавајући фактор представља и околност да и даље опстају одређена ограничења електронске регистрације услед бојазни од разних видова злоупотребе, без обзира на чињеницу да велики број држава чланица ЕУ омогућава електронску регистрацију друштва без потребе физичког присуства оснивача пред надлежним органима.³ У сваком случају, без обзира на модел контроле који се примењује на оснивачки акт, неспорно је да су модели утицали на смањење трошкова и скраћивање поступка оснивања, па чак и у оним правним системима где је (и даље) предвиђено учешће нотара или суда. Утицај коришћења модела оснивачких аката се нарочито може видети у оним правима која не предвиђају материјалну

³ Видети и: Ројо-Виљанова (Royo-Villanova, 151–152).

контролу докумената и података приликом регистрације, међу којима је и Србија. Ипак, ауторка упозорава да је неопходно да модел оснивачког акта буде адекватан, стручно и правилно састављен. У супротном, не само да ће изостати позитивни ефекти коришћења модела већ коришћење неадекватно, неквалитетно и нестручно састављених модела оснивачких аката може имати значајне негативне последице. Неспорно је, међутим, да је реализација идеје модернизације и поједностављења поступка оснивања и регистрације друштава тешко замислива без коришћења модела оснивачког акта.

Када је реч о функцији модела оснивачких аката приликом уређења друштва, важно је истаћи да су модели веома подесни да се задовоље различите потребе различитих типова, односно форми друштава, али и када је реч о стандардизацији уређивања односа у одређеном друштву. Притом, не треба губити из вида да постоје одређена питања у вези са функционисањем и уређењем друштва која није могуће до краја свести на „типске“ односе – тако нешто је у оштрој супротности са идејом коришћења модела оснивачких аката. Једино уравнотежен приступ доводи по позитивних ефеката, а у супротном није јасно због чега би модели уопште постојали и на који начин би допринели идеји побољшања ефикасности друштава у свим аспектима.

Сасвим природно, моделима оснивачких аката се упућују и одређене замерке. Главне замерке моделима оснивачких аката су: да не омогућавају индивидуализацију и да ограничавају слободу уговарања; да су нефлексибилни; да сувише поједностављују правила компанијског права и да уређивање одређених питања преносе на терен облигационог права. Ипак, на различите препреке и недостатке не треба гледати као на непремостиве. Напротив, ауторка у излагању указује на то да постоје различити начини да се поједини недостаци превазиђу или барем у значајној мери ублаже. Ауторка се залаже да модели буду званични, по могућству законски, с тим што би требало да се саставе типски модели, односно да се састави неколико модела. Да би њихов квалитет био задовољавајући, апсолутно је неопходно учешће стручњака – како оних из теорије, тако и оних из праксе који су имали прилику да виде са којим проблемима се модели оснивачких аката суочавају.

Четврти део монографије се детаљније бави различитим врстама модела и њиховим главним карактеристикама. Модели оснивачких аката могу се класификовати према различитим критеријумима: форми, облику и природи правних правила која садрже (законски и приватни); према аутору; према садржају; према форми друштва; према функцији; према домаћају (границама) примене модела. Међутим, важно је напоменути да се те поделе некад и преклапају. У том делу посебно су раз-

мотрене предности и мане законских, приватних, модела за различите форме друштава, опционих и обавезних модела.⁴

Нарочита предност законских модела оснивачких аката огледа се у томе што они могу да понуде веома квалитетна правила; веома су корисни за оснивање одређених типова или форми поједностављених друштава и за увођење супранационалних форми и хармонизацију у оквиру права ЕУ. Посебно им се замера то што пате од нефлексибилности. С друге стране, *приватни модели* су флексибилнији, али они имају другачију врсту недостатака, па се тако говори о „демократском дефициту“ процедуре њиховог доношења; некад су нестручно и лоше састављени, а највише им се замера чињеница да немају законску снагу и да нису санкционисани државним апаратом (мада то не искључује друге, приватне санкције – искључење из комора, удружења и сл.). Нарочита предност приватних модела је то што су често ослобођени политичких уплива, те су нарочито погодни као наднационални модели којима се врши унификација. Важна улога приватних модела је била предвиђена и у увођењу европских форми затворених друштава, будући да су препознати као веома снажан инструмент који би омогућио да се превазиђу разлике у националним системима.

Модели оснивачких аката могу да буду намењени за *све форме*, што је реткост, за *поједине групе или типове друштава* или за *појединачну форму*. Управо је дилема многих регулатора какви модели треба да буду понуђени. Модели који се односе на све форме оцењени су као неприлагођени различитим потребама различитих форми и типова друштава, због чега је чак и Енглеска, позната по моделима оснивачких аката, одустала од тога да има јединствен модел оснивачког акта. Типично се модели односе на одређену форму, а најраспрострањенији је модел оснивачког акта који се односи на друштво са ограниченом одговорношћу, и то из неколико разлога. Прво, таква друштва, односно њихови чланови и оснивачи, имају највише користи од постојања модела. Не само да су им од користи када је реч о смањењу трошкова оснивања већ је и индивидуализација приступачна будући да могу да се изврше накнадне измене уколико то буде потребно. Модели могу имати важну, али ограничену улогу за друштва лица: модели су врло корисни за оснивање таквих друштава, али за уређење то баш и није случај услед чињенице да та друштва захтевају индивидуализацију до те мере да се употреба модела чини веома упитном. Модели су нарочито подесни за уређивање једночланих друштава са ограниченом

⁴ О другим класификацијама је било речи на другим пригодним местима у монографији.

одговорношћу, која имају ограничен круг питања која треба регулисати, као и за посебне типове постојећих форми, односно у функцији њиховог поједностављеног оснивања.

Модели могу бити и *обавезни или опциони*, зависно од тога да ли је могуће оптирати за њихову (не)примену. Притом, ту поделу не треба мешати са разликовањем законских и приватних модела оснивачких аката. Типично се обавеза коришћења везује за оснивање појединих типова друштава или за поједностављено оснивање друштава, нарочито када је реч о електронској регистрацији друштава. Постојање опционих модела, односно њихова факултативна примена оцењени су као веома пожељни, нарочито за уређивање друштава.

Пети део монографије је посвећен функцији модела оснивачких аката. Теоријске расправе о правној природи правила која садрже модели оснивачких аката до сада су биле запостављене. Даље излагање у овом поглављу је усмерено ка разматрању модела као дела компанијскоправне регулативе, при чему је посебна пажња посвећена разлозима постојања императивних правила, функцији диспозитивних правила, различитим појавним облицима диспозитивних правила, регулаторним упутствима, али и регулаторној функцији модела оснивачких аката. Модели оснивачких аката се могу посматрати и као техника уређења односа. Како су модели оснивачких аката по техници закључења слични формуларним уговорима и општим условима пословања, ауторка преиспитује оправданост примене правила која се односе на опште услове пословања и формуларне уговоре. Чињеница да некада постоје обавезност и ограничења која се односе на обавезност примене модела или њиховог садржаја не значи да су то уговори по приступу; тада по правилу нема неравноправности уговорних страна, што је главна одлика уговора по приступу – управо супротно, законодавац настоји да интересе различитих лица заштити и уравни.

Централно питање *шестог дела* је примена модела оснивачких аката. Важно питање обрађено у том поглављу односи се на садржину модела оснивачког акта и оснивачког акта сачињеног на основу модела. Једна од дилема јесте да ли тим моделом треба да се уреде сва или само нека питања. Наиме, модел је могуће разликовати према обухвату: целовити и делимични. Целовитост не значи да су уређена сва питања већ само она најважнија. Штавише, целовитост не значи ни обавезност примене у целини. Ипак, што је модел строжи (односно што је мања могућност измене одредаба) – то је круг питања ужи јер постоји потреба за флексибилношћу уређивања, док се најважнији, нужни елементи уређују исцрпно. Садржај модела, када се његово коришћење прихвати или је обавезно, може бити императиван или диспозитиван. Садржај

даље може бити флексибилан, уколико се може допунити, или строг – тада сме да садржи само елементе предвиђене моделом.

По природи ствари, и модел оснивачког акта садржи нужне – битне елементе оснивачког акта, корисне елементе (значајне за уређивање оснивања или функционисања друштва) и одређене споредне елементе. Такозвани „корисни елементи“ су нарочито важни и треба им посветити већу пажњу, уместо да се само нуде дословце преписана диспозитивна правила. Управо је то, чини се, главна „бољка“ модела који се тренутно нуде у српском праву. Дакле, уместо „преписивања“ диспозитивних правила, оснивачима треба понудити алтернативна решења. То је нарочито корисно ако се узме у обзир да би састављање оснивачких аката по узору на модел требало да омогући мање трошкове и једноставнију контролу. Нарочито се указује на велики потенцијал коришћења алгоритама који комбинују опције и након одређивања састављају документ. Разматрање се даље усмерава ка питањима садржаја оснивачког акта састављеног на основу модела, примени општих правила о садржају оснивачког акта састављеног према моделу, претпостављеној примени модела и (не)примени правила која важе за формуларне уговоре и опште услове уговора. Друга важна питања која се односе на моделе и оснивачке акте састављене на основу модела јесу и: могућност измене и допуне оснивачког акта састављеног на основу модела; тумачење одредаба таквог оснивачког акта, као и контрола и ништавост модела и оснивачког акта састављеног на основу модела.

Могућности измене оснивачког акта умногоме зависе не само од његовог садржаја, који може бити променљив или непроменљив, већ и од тога да ли је модел оснивачког акта првенствено намењен једноставнијем и ефикаснијем оснивању и регистрацији друштва. Тако је у неким правима коришћење модела предуслов за привилегију једноставнијег и ефикаснијег оснивања, а у супротном, уколико се модел мења – друштво се региструје и оснива у стандардном поступку оснивања, без могућности да користи предности електронске регистрације у кратком року. То, по правилу, не утиче на могућност касније измене оснивачког акта, према редовном поступку измене оснивачког акта, али је она ограничена, односно онемогућена у тренутку оснивања и регистрације друштва.

Када је реч о тумачењу одредаба, нарочито о законским моделима, оправдано их је тумачити као објективно право, док се у делу у којем постоји одступање могу применити општа правила облигационог права која се примењују на тумачење уговора (правних посла). Ипак, без обзира на чињеницу да су, према техници закључења, модели блиски формуларним уговорима, требало би искључити примену посебних

правила која важе за те уговоре. Изузетно, то може бити случај када постоји неравноправност или једнострано предложена садржина оснивачког акта, када то не треба повезивати са применом модела, већ је реч о томе да су приликом сачињавања постојале неке посебне околности које би оправдале примену тих посебних правила о тумачењу. У вези са констатацијом да су модели, ако се посматра техника закључења, блиски општим условима пословања, поставља се питање да ли долази у обзир примена правила о посебној контроли садржаја модела. Исто као и за претходно, примена би дошла у обзир у ретким случајевима, а и тада би требало имати у виду да то није посебна контрола модела већ би и у том случају то била последица конкретних околности.

Нарочито је занимљиво излагање посвећено потреби усвајања законских модела оснивачких аката у српском праву. Ауторка посебно наглашава потребу да увођење модела треба да има у виду потребе домаћег привредног окружења. Чини се да је то често било запостављано у реформама компанијских прописа. Премда српском праву нису страни званични приватни модели, као и други модели понуђени у правним базама, збиркама и књигама, чини се да сви модели који су понуђени нарочито пате од тога што је њихова функција ограничена на оснивање, регистрацију, едукативну и информативну функцију, док је у понуђеним моделима запостављена функција уређења, као изразито важна функција модела. Ауторка на крају поглавља даје и конкретне предлоге како би постојећи недостаци могли да се реше. Због озбиљних недостатака постојећих модела, ауторка најпре препоручује да законодавац приступи изради законских модела оснивачких аката, уз напомену да је унапређивање приватних модела такође важно јер доприноси даљем развоју и квалитету модела. Не само да би квалитетни модели допринели квалитетном уређењу друштва већ би нарочито позитивно могли да утичу на конкурентност српских форми друштва, примера ради друштва са ограниченом одговорношћу, па и подстицању прекограничних активности. У том смислу, томе би могао кључно да допринесе квалитетан превод модела оснивачких аката.⁵ На крају, ауторка сумира предлоге и набраја карактеристике које би препоручени законски модели требало да поседују. Укратко, модели треба да буду обухваћени законским одредбама; важно је да се узму у обзир различити типови привредних друштва; различити типови модела би се могли развијати и укључивањем других, приватних модела; веома је важно квалитетно, а не само ефикасно уређење; модели морају бити опциони, а њихов садржај начелно диспозитиван и подобан за

⁵ О проблему језичке баријере видети и Конак (Сопас 2015, 145–163).

индивидуализацију и прилагођавање индивидуалним потребама. Веома је важно да модели треба да представљају комплементарни део, а не замену за диспозитивне норме.

Монографија *Модели оснивачких аката* професорке Татјане Јевремовић Петровић представља дело од изузетног научног и практичног значаја и драгоценост је за све који се баве компанијским правом. Писана је јасним, лепим стилем; заснована на богатој домаћој и страниој литератури. Веома је похвално што ауторка, већ традиционално, настоји да допринесе томе да се и у теорији и у пракси посвети заслужена пажња потребама малог и средњег предузетништва и затворених друштава. Ова књига је прво системско дело о моделима оснивачких аката, у којем се на заокружен и дубински начин разматрају најзначајнија питања у вези са моделима оснивачких аката и њиховом применом. С обзиром на сложеност и значај феномена модела оснивачких аката, као и њихову све већу распрострањеност, потреба за оваквим делом је неупитна. То нарочито долази до изражаја у светлу чињенице да постојећи модели оснивачких аката у српском праву имају озбиљне недостатке; да је њихова употреба практично обесмишљена јер се користе углавном због тога што су бесплатни или је то повољније решење него ангажовање стручних лица која би оснивачки акт саставила према индивидуалним потребама друштва и његових чланова. Српска правна пракса је у том погледу у великом раскораку са потребама и циљевима модерног компанијског права и српског правног и економског окружења, на шта ауторка на више места указује и инсистира на томе да би постојећи несклад требало уклонити. Монографија нуди одговор на питање какви модели треба да буду да би њихова употреба дошла до пуног изражаја на прави начин. Неретко се наилази на дела у којима се са великим ентузијазмом пише о решењима из упоредног права, при чему се она у великом броју случајева идеализују те се готово безусловно заговара њихово имплементирање у српско право. То често резултира неуспелим трансплантима – вештачки и „на силу“ имплементираним решењима, уз готово потпун изостанак осећаја за потребе (српског) правног и економског окружења. Ауторка таквој еуфорији не подлеже већ јасно, аргументовано и продубљено анализира најважнија питања састављања и примене модела оснивачких аката. Јасно је да само уравнотежен и пажљив приступ може обезбедити да се увођењем (обавезних) модела оснивачких аката тај институт не претвори у неуспео трансплант. Управо ова монографија несумњиво представља одличан путоказ за то чему и на који начин треба тежити, због чега је незаобилазно штиво за свакога ко се моделима оснивачких аката бави или ће се бавити.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Conac, Pierre-Henri. 2/2015. The Societas Unius Personae (SUP): A „Passport“ for Job Creation and Growth. *European Company and Financial Law Review* 12: 139–176.
- [2] Јевремовић Петровић, Татјана. 2012. Увод у компанијско право ЕУ: извори и развој. 19–42. *Компанијско право Европске уније*, ур. Мирко Васиљевић, Вук Радовић, Татјана Јевремовић Петровић. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- [3] Royo-Villanova, Segismundo Álvarez. 1–2/2019. Proposal Regarding the Use of Digital Tools and Processes in Company Law: The Practitioner’s Perspective. *European Company and Financial Law Review* 16: 149–189.